

Kuolan saamelaiset Venäjän murroksessa

Sirkka Laihiala-Kankainen
& Nika Potinkara

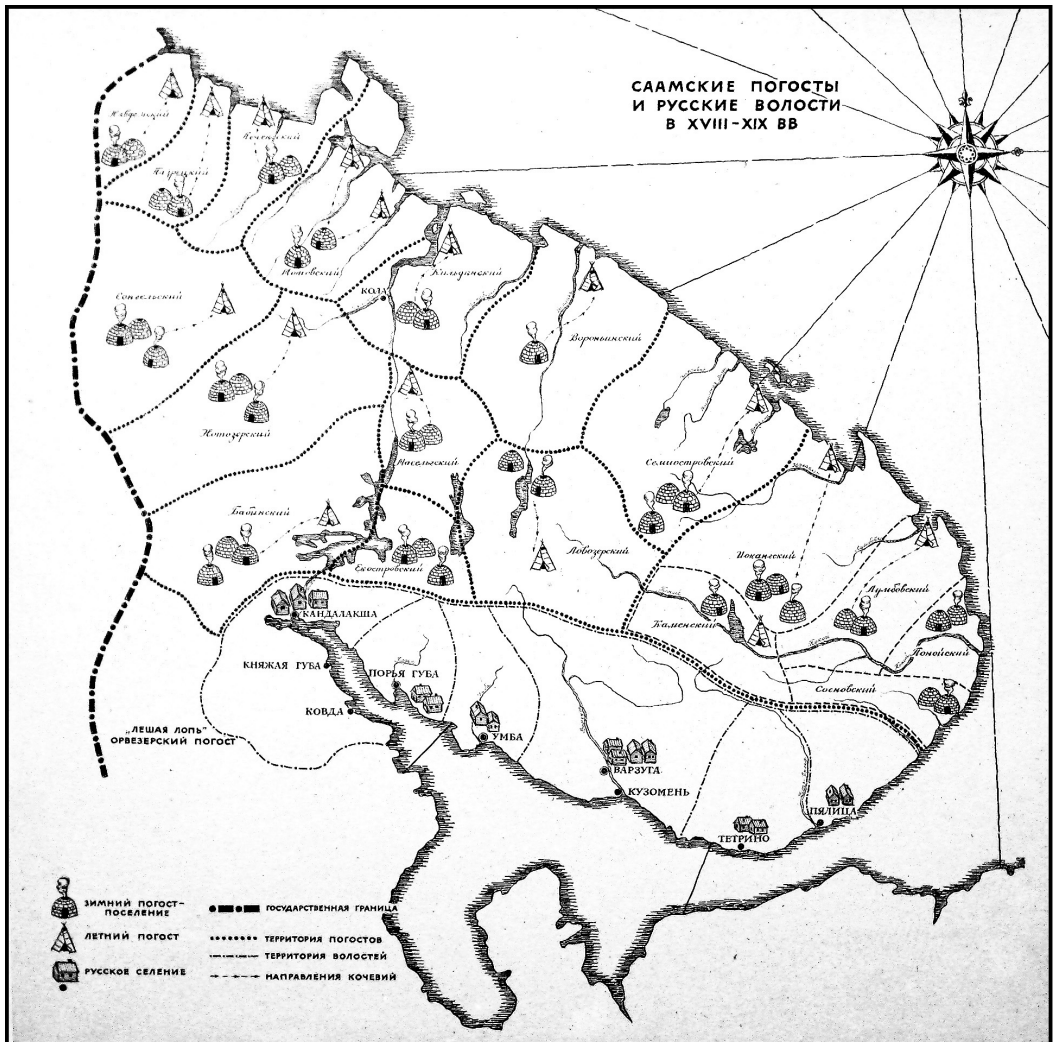
Venäjällä asuu erilaisten arvioiden mukaan noin 1 800–2 000 saamelaista, joista suurin osa Murmanskin alueella Kuolan niemimaalla. Kuolan niemimaa on osa historiallista Saamenmaata (*Sápmi*), jonka väestö on jakautunut neljän valtakunnan – Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän – alueelle. Saamelaiskielet, joita tällä alueella puhutaan, polveutuvat yhteisestä kantasaamen kielestä ja kuuluvat uralilaisen kielikunnan suomalais-ugrilaiseen haaraan. Tällä hetkellä puhuttuja saamelaiskieliä on yhdeksän, joista kuudella on oma kirjakielensä (Seurujärvi-Kari 2005, 343).

Venäjän saamelaiskielet – koltansaame¹ (*notozerski jazyk*), kildininsaame (*kildinski jazyk*), turjan- eli terinsaame (*jokangski jazyk*) ja akkalansaame (*babinski jazyk*) – kuuluvat itäsaamelaisiin kieliin. Akkalansaame luetaan nykyisin jo sammuneiden kielten joukkoon, turjansaamen puhujiakin on vain muutama ja koltansaamen taitajia parikymmentä. Kuolan niemimaalla parhaiten säilynyt saamelaiskieli on

kildininsaame, jonka puhujia arvioidaan olevan 600–800 (Seurujärvi-Kari 2005, 343). Kuitenkin myös kildininsaame kuuluu uhanalaisiin kieliin. Tyypillisiä uhanalaisuuden tunnusmerkkejä ovat vähäinen elossa olevien kielenpuhujien määrä, korkea kielenpuhujien keski-ikä ja alhainen kieltä opiskelevien osuus nuoremasta sukupolvesta.

Kuolansaamelaisten yhteydet Pohjoismaissa asuviin saamelaisiin olivat aikaisemmin vähäisiä, sillä Kuolan niemimaa oli sotien jälkeen lähes täysin ulkomaalaisilta suljettua aluetta. Vasta *perestroikan* myötä rajat vähitellen avautuivat ja kiinteämpien yhteyksien luominen Pohjoismaiden saamelaisyhteisöihin tuli mahdolliseksi. Kuolansaamelaiset alkoivat osallistua yhteispuhujaismaisten saamelaisjärjestöjen tilaisuuksiin 1980-luvulla, ja vuodesta 1992 lähtien heillä on ollut edustajansa saamelaisneuvostossa. Neljän valtakunnan saamelaisia yhdistävä saamelaiskonferenssi pidettiin ensimmäistä kertaa Venäjän maaperällä Murmanskissa vuonna 1996.

Venäjällä asuvien saamelaisten historia poikkeaa monessa suhteessa Pohjoismaiden saamelaisten historiasta, eikä kuolansaamelaisten tilannetta välttämättä kovin hyvin tunneta länsimaissa. Tarkastelemme tässä artikkelissa² kuolansaamelaisten vaiheita 1800-luvun lopulta nykypäivään keskittyen erityisesti kielen ja kulttuurin kehitykseen vaikuttaneisiin tekijöihin. Kuvaamme myös saamen kielen nykyistä asemaa ja saamelaisinstituutioiden toimintaa Lovozerossa, joka on nykyisin saamelaisen kulttuurin keskuspaikka Kuolan niemimaalla. Historiallinen katsaus perustuu pääosin venäjänkielisiin lähteisiin; saamen kielen ja kult-

Saamelaiset siidat (pogosty) ja venäläiset kunnat (volosty) 1700–1800-luvulla (Murmanskin alueellinen kotiseutumuseo). Karttaan on merkitty saamelaisten talvi- ja kesäpaikat Kuolan niemimaalla sekä venäläiset asutuskeskittymät Vianmeren rannikolla. Siidojen lukumäärä vaihteli 1800-luvulla kuudestatoista yhdeksääntoista. Kuva: Nika Potinkara.

tuurin nykytilan kuvauksessa hyödynämme saamelaisvaikuttajien haastatteluja³ sekä omia kenttätöiden aikana tehtyjä havaintoja.

Saamelaisten asuinalueet Kuolan niemimaalla

Ennen lokakuun vallankumousta Kuolan saamelaiset elivät omissa yhteisöissään harjoittaen porotaloutta, metsästystä ja kalastusta. Saame-

laisten kyläkunnat eli siidat olivat muodostuneet melko selviksi vesistöjen rajaamiksi alueiksi, joista jokaisella oli käytännössä oma paikallismurteensa. (Lukjantšenko 2000, 15; Bolšakova 2005, 173.)

Kuolan niemimaa oli tuohon aikaan harvaan asuttua, syrjäistä maaseutua jonka noin 8 000 asukkaasta lähes 70 prosenttia oli venäläisiä, 22 prosenttia saamelaisia ja 8 prosenttia muita kansallisuuksia, pääasiassa karjalaisia, komeja

ja nenetsejä (Lukjantšenko 2000, 12). Komit ja nenetsit tulivat Kuolan niemimaalle Siperian Euroopan puoleiselta tundralta 1880-luvun lopulla etsiessään parempia laidunmaita suurille porolaumoilleen (ks. esim. Isajeva 2006). Alueella oli myös suomalaisia ja norjalaisia uudisasukkaita, jotka paremman elämän toivossa olivat asettuneet Jäämeren rannalle kuolansaamelaiten perinteisille asuinalueille

Murmanskin rautatien valmistuttua (1916) alkoi Kuolan niemimaan valtaviin luonnonresurssien hyödyntäminen, joka toi alueelle runsaasti lisätyövoimaa muualta. Alueen väkiluvun kasvaessa saamelaiset jäivät muiden väestöryhmien joukkoon pieneksi kielelliseksi ja kulttuuriseksi vähemmistöksi: vuonna 1920 Kuolan niemimaan yli 18 000 asukkaasta saamelaisten osuus oli laskenut 8,4 prosenttiin ja kymmenkunta vuotta myöhemmin se oli enää 1,3 prosenttia, vaikka saamelaisten absoluuttinen lukumäärä oli samanaikaisesti vähän kasvanut. Tällä hetkellä saamelaisten osuus Murmanskin alueen väestöstä on vain 0,2 prosenttia. (Lukjantšenko 2000, 12.)

Vallankumouksen jälkeinen kansallisuus- ja kielipolitiikka

Vallankumouksen jälkeinen ajanjakso 1930-luvun puoliväliin saakka oli saamen kielen ja kulttuurin kehityksen kannalta suotuisaa aikaa. Kansallisuuspolitiikan ohjenuoraksi asetettiin vähemmistökansojen kieltä ja kulttuuria suosiva juurruttamispolitiikka (*korenizatsija*), joka loi pohjaa myös etnisen itsehallinnon kehittämiseksi (ks. Kangaspuro 2000, 55–59; Krjažkov 2004, 126). Kansallisuuspolitiikan tavoitteena oli vähemmistökansojen auttaminen niiden oman kulttuurin, sivistyksen, kielen, talouden ja hallinnon kehittämisessä. Käytännössä tämä toteutettiin siten, että pienten kansojen alueellista toimintaa johtamaan ja organisoimaan valittiin neuvosto-toimitsijoita, jotka osasivat vähemmistöjen kieltä ja tunsivat niiden kulttuuria ja toimintatapoja. Kuolan niemimaalla tällainen henkilö oli muun muassa Vasili Alymov, joka Murmanskin alueen

suunnittelutehtävissä työskennellessään kiersi aktiivisesti saamelaisväestön keskuudessa ja toimi vuodesta 1936 lähtien Murmanskin alueellisen kotiseutumuseon johtajana (ks. Rantala 2006).

Kiinnostus saamen murteiden tutkimukseen Kuolan niemimaalla oli alkanut jo 1800-luvulla⁴, mutta vasta vallankumouksen jälkeen alkoi systemaattinen työ kirjoitetun kielimuodon luomiseksi, sillä uuden kielipolitiikan mukaan kaikilla Neuvostoliiton vähemmistökansoilla tuli olla kirjoitettu kieli ja oikeus omakieliseen opetukseen. Vuonna 1932 Kuolan niemimaalle lähetettiin venäläisten kielitieteilijöiden ryhmä tutkimaan alueella puhuttuja saamelaismurteita tavoitteena saamen kirjakielen kehittäminen (ks.

Saamen aapinen (Murmanskin alueellinen kotiseutumuseo). Neuvostoliiton pohjoisten kansojen instituutin tieteellisen yhdistyksen kustantama aapinen ilmestyi 1 450 kappaleen painoksena vuonna 1933. Kuva: Nika Potinkara.

Kert 1987; Bolšakova 2005, 173–176). Tutkijoiden työn tuloksena syntyi pääosin kildininsaamen perustuva aapinen. Syynä kildininsaamen valintaan kirjoitetun kielen pohjaksi oli Kildinin kyläyhteisön keskeinen asema saamelaisalueella ja kielenpuhujien muita suurempi lukumäärä.

Kertin (1987) mukaan Zahari Tšernjakovin toimittama aapinen edustaa ”latinalaista vaihetta” kuolansaamelaisen kirjoituksen kehityksessä, koska siinä käytettiin latinalaista aakkostoa kyrillisen sijaan. Aapinen ei kuitenkaan vastannut saamelaisten odotuksia. Pääsyyinä tähän lienee ollut murteiden yhteensovittamisen vaikeus ja latinalainen kirjaimisto, jota saamelaisten oli vaikea omaksua (Bolšakova 2005, 174). Seuraavassa, neljä vuotta myöhemmin ilmestyneessä Aleksander Endjukovskin toimittamassa aapisessa latinalainen aakkosto vaihdettiin kyrilliseen. Alaluokkien opetusta varten Leningradissa käännettiin saameksi myös lukukirja ja matematiikan oppikirja.

Saamelaisten koulunkäynti oli pitkään elinkeinoista riippuvainen ja yleensä vain kolmannes kouluikäisistä oli opetuksen piirissä 4–6 kuukautta vuodessa. Jotta poronhoitajaperheidenkin lapset pääsisivät opetuksen piiriin, perustettiin internaattikouluja (*školy-internaty*), joissa oppilaat saivat asua vanhempien työskennellessä tundralla. 1930-luvun alussa Kuolan niemimaalla oli useita kouluja ja neljässä saamelaiskylässä toimi internaattikoulu (ks. Rantala 2006, 23–27).

Koska valtaosa Kuolan niemimaan väestöstä oli vallankumouksen aikaan luku- ja kirjoitustaidotonta, myös aikuisväestöä oli koulutettava. Lovozeroon perustettiin ensimmäinen lukutupa (*izba-tšitalnja*) jo vuonna 1921 ja heti sen jälkeen aloitti toimintansa aikuisväestölle tarkoitettu koulu (Bolšakova 2005, 231–232). Opetuskielenä oli venäjä, sillä saamenkielisiä oppikirjoja ja päteviä opettajia omasta takaa ei tuolloin vielä ollut. Juurruttamispolitiikan yhtenä tärkeänä tavoitteena olikin kansallisen sivistyneistön luominen muun muassa opettajia kouluttamalla. 1930-luvun alussa Pohjoisen kansojen instituutissa⁵ Leningradissa opiskeli

jo parikymmentä saamelaista (Bolšakova 2005, 173; Rantala 2006, 24). Nuorison keskuudessa suosituksi tuli myös Murmanskin pedagoginen oppilaitos, jonka saamelaisosaston valmistavassa ryhmässä saattoi muiden oppiaineiden ohella opiskella saamen kieltä. Alymovin mukaan saamen kieltä opetettiin tuolloin ensimmäistä kertaa systemaattisesti (Rantala 2006, 25).

Neuvostovallan ensimmäistä vuosikymmentä on joskus luonnehdittu ”filantrooppisen holhousideologian” aikakaudeksi (esim. Ruotsala 2002, 136). Ajan henkeä kuvaa hyvin 1930-luvun alussa ilmestynyt saamenkielinen lehtinen ”Mitä Lokakuun vallankumous on antanut työtätekeville saamelaisille?” (Bolšakova 2005, 174). Aktiivinen sivistämiskampanja tähtäsi autonomisten alueiden luomiseen, joissa vähemmistökansoilla olisi poliittinen ja kulttuurinen itsehallinto. Ensimmäinen askel tähän suuntaan oli kansallisten neuvostojen perustaminen. Myös Kuolan niemimaalla muutamat saamelaissiidat saivat oman neuvoston, mutta useista aloitteista huolimatta kansallista aluetta ei koskaan perustettu. Saamelaisten autonomisen alueen puuttumista on myöhemmin pidetty yhtenä perusongelmana muun muassa pyrittäessä parantamaan saamen kielen asemaa. (Ruotsala 2002, 138.)

Kansallisuuspolitiikan suuri käänne

Käänne Neuvostoliiton kansallisuus- ja kielipolitiikassa tapahtui 1930-luvun toisella puoliskolla. Vuoden 1936 perustuslaissa kansallisia vähemmistöjä ja pieniä alkuperäiskansoja ei enää mainita erityisiä oikeuksia omaavina subjekteina (ks. esim. Krjažkov 2004, 127). Edellisen vuosikymmenen juurruttamispolitiikka vaihtui nopeasti venäjän kieltä ja venäläistä kulttuuria suosivaksi neuvostopatriotismiksi, jossa etnisiä identiteettejä pyrittiin korvaamaan kansallisuuksien yläpuolelle rakennettavalla neuvostokansalaisen identiteetillä (Kangaspuro 2000, 310). Jo 1920-luvulla viralliseen alueellis-hallinnolliseen käyttöön vakiintunut käsite ”Pohjoisen pienet alkuperäiskansat” (*korennyje malyje/malotšislennyje narody Severa*) sisälsi

Tiškovin (2004, 5) mukaan toiseuden ajatuksen: käsityksen erityisestä, kulttuuriltaan ja elämäntavaltaan valtaväestöstä poikkeavasta kansojen ryhmästä (ks. myös Vahtin 1992, 51); samalla se indikoi valtaväestöä edustavan venäjän kielen ja venäläisen kulttuurin määrittelyä muita kehittyneemmäksi ja neuvostovaltiota yhdistäväksi tekijäksi. 1930-luvun puolivälistä lähtien venäjän kielestä tuli yhä selkeämmin neuvostopatriotismin keskeinen tunnusmerkki.

Uuden kansallisuuspolitiikan seurauksena alkuperäiskansojen valtiollis-oikeudellisen aseman kehittäminen pysähtyi ja suunnitteilla olevat etnisen itsehallinnon mallit korvattiin keskusjohtoisella valtion hallinnolla. Kulttuurin ja politiikan murrosvaihe ajoittui vuosiin 1933–34 (Kangaspuro 2000, 309), mutta alueiden tasolla se konkretisoitui vasta muutamaa vuotta myöhemmin. Suuren terrorin vuonna 1937 myös Murmankin aluehallinnon toimihenkilöitä joutui Stalinin vainojen kohteeksi; tuomittujen ja teloitettujen joukossa oli muun muassa Vasili Alymov. Tekaistussa oikeusjutussa Kuolan saamelaisia syytettiin vastavallankumouksellisesta toiminnasta, yhteydenpidosta suomalaisiin ja jopa saamenkielisen aapisen käyttämisestä neuvostoyhteiskunnan vastaisen propagandan välineenä (ks. Stepanenko 2002). Vainojen seurauksena saamen kielen tutkimus ja opetus taantui vuosikymmenten ajaksi.

1930-luvun traumaattiset tapahtumat ovat säilyneet kansan kollektiivisessa muistissa näihin päiviin saakka. Tapahtumista kerrotaan myös Lovozeron saamelaismuseon perusnäyttelyssä ja museo järjestää vuosittain tilaisuuksia vainojen kohteeksi joutuneiden omaisille ja jälkeläisille:

Meillä on perinteisiä tapahtumia jotka liittyvät esimerkiksi Stalinin vainojen aikaan. Rangaistusten kohteeksi joutuneita meillä ei tietenkään enää ole, heidät on teloitettu, mutta heidän lapsensa ovat elossa, lapset jotka joutuivat kärsimään. Heille me järjestämme tilaisuuksia yhdessä kulttuurikeskuksen kanssa. Ne ovat hyvin sydämellisiä tilaisuuksia: ihmiset muistelevat vaikeita aikoja, kertovat miten he onnettomat elivät tuon ajan,

kuinka pieniä he silloin olivat ja miten heiltä oli riistetty lapsuus. Sillä monet perheet karkotettiin ja he joutuivat elämään kamalissa olosuhteissa, mutta siitä huolimatta selviytyivät. (6/2.4.2008)

Saamelaisten ohella museon järjestämiin tilaisuuksiin osallistuu myös venäläisiä, komeja ja nenetsejä, sillä traumaattinen aika koetaan yhteiseksi onnettomuudeksi kansallisuudesta riippumatta.

Kollektivisointi ja väestönsiirrot

Venäläiset tutkijat (esim. Gutsol et al. 2007, 5) luonnehtivat vuosien 1930–1970 välistä aikaa dramaattisten muutosten kaudeksi kaikilla Venäjän arktisilla alueilla. Myös Kuolan niemimaalla neuvostovaltion taloudelliset ja strategiset intressit määrittivät kehityksen suunnan, joka oli monessa suhteessa ristiriidassa alueen saamelaisten perinteisen elämänmuodon kanssa. Teollistamisen ja maatalouden kollektivisoinnin seurauksena saamelaiset menettivät mahdollisuuden päästä omille entisille maa-alueilleen ja joutuivat siirtymään yhä kauemmaksi sisämaan asutuskeskuksiin.

Maaseudun kollektivisointi Kuolan niemimaalla alkoi 1920-luvun lopulla ja se saatettiin päätökseen vuoteen 1940 mennessä. Kollektivisointi merkitsi kyläyhteisöjen omistusoikeuden päättymistä saamelaisten perinteisillä nautinta-alueilla. Saamelaisväestö jaettiin yhteentoista kolhoosiin, jotka perustettiin vanhojen kyläkuntien paikoille (ks. Lukjantšenko 2000, 16–20; Ruotsala 2002, 139–146; Gutsol et al. 2007, 26–47). Useimmissa kylissä kolhoosien pääväestönä olivat saamelaiset, ja poronhoidon vuosikierto jatkui entisenlaisena vaikka poron omistusmuoto muuttui. Lovozeron kylään perustetussa *Tundra*-kolhoosissa sen sijaan yhdistettiin saamelaisten, komien, nenetsien ja venäläisten porotaloudet ja vallitsevaksi organisaatiomuodoksi vakiintui komien ja nenetsien suosima ympärivuotinen laiduntaminen, suuret porolaumat ja tuotannollinen porotalous. Tämä lopetti saamelaisten monimuotoisen talouden,

jolle oli ollut tyypillistä laumojen pieni koko ja vapaa kesälaidunnus sekä poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen yhdistäminen.

Toinen väestönsiirtojen vaihe alkoi 1960-luvulla, jolloin saamelaiskyliä alettiin tyhjentää voimala- ja sotilasalueiden tieltä ja poronhoito keskitettiin Lovozeron piirikunnan alueelle (ks. Pennanen 2000, 22–25; Ruotsala 2002, 146; Gutsol et al. 2007). Kolhoositilojen muuttaminen sovhooseiksi, valtion tiloiksi, muutti lopullisesti myös niiden saamelaisten elämäntavan, jotka vielä työskentelivät porotaloudessa: poromiehistä tuli valtion tuotantolaitoksen työntekijöitä, jotka saivat työstään määrätyn palkan. Koska sovhooseihin siirryttäessä tultiin toimeen aikaisempaa pienemmällä työntekijämäärällä, monet poronhoitajat menettivät työpaikkansa ja heidän riippuvuutensa valtion avustuksista kasvoi. Siirtojen aiheuttamat traumat näkyvät vielä tänäkin päivänä muun muassa korkeina työttömyyslukuina ja sosiaalisina ongelmina. (Gutsol & Patsija 2000, 70.)

Saamelaiset menettivät väestönsiirtojen yhteydessä yhteensä 32 kylää, joissa he olivat joskus

muodostaneet etnisen enemmistön (Gutsol et al. 2007). Siirtojen jälkeen Kuolan niemimaalle ei jäänyt yhtään kylää, jossa olisi saamelainen pääväestö. Saamelaiset sijoitettiin pääasiassa Lovozeron piirikuntaan, jossa suurimmat asutuskeskukset ovat poronhoitoon keskittynyt Lovozeron kylä ja kaivosteollisuuden ympärille rakentunut Revda.

Useita saamelaiskieliä ja paikallisia murteita puhuvien ihmisten kohtaaminen Lovozerossa ei aina sujunut ongelmitta:

1960-luvulla kun toteutettiin kylien yhdistämisen politiikkaa, monet saamelaiskylät suljettiin ja ihmisiä siirrettiin tänne Lovozeroon. Tänne tuli saamelaisia, jotka asuivat meren rannalla noin sadan kilometrin päässä, esimerkiksi Varzinosta ja Tšudzjavrista. Tänne tuli Voronjan saamelaisia kun Voronjan asutuskeskus hukutettiin [tekojärven alle]. Tänne muutti hyvin paljon ihmisiä eri syistä, ja siksi 60-luvulta lähtien täällä oli sellainen erikoinen, hyvin hankala tilanne, että kaikki ihmiset puhuivat eri murteilla eivätkä useinkaan ymmärtäneet toisiaan. [...] Ja ne Lovozeron saamelaiset,

Lovozeron kylämaisemaa. Kuva: Nika Potinkara.

jotka aina olivat asuneet täällä ja jotka ottivat vastaan kaikki muut saamelaiset, he tietysti pitivät omaa saamen varianttiaan kaikkein tärkeimpänä, koska he asuivat täällä. (2/3.4.2008)

Vaikka väestönsiirroista on nyt kulunut jo vuosikymmeniä, entiset asuinalueet ovat monille saamelaisille edelleen merkityksellisiä. Kuolan-saamelaisten siirtoja koskevassa tutkimuksessa (Gutsol et al. 2007, 65) etnisen identiteetin rakentumisessa tärkeimmäksi koettiin oma synnyinpaikka, perheen ja suvun asuinseutu. Entisen kyläyhteisön merkitys tuli esiin myös tämän tutkimuksen haastatteluissa, josta esimerkkinä seuraava katkelma:

Minulla on oma ajattelutapani, oma sisäinen maailmani, joka on sidoksissa pieneen kansaani, siihen kylään jota ei enää ole [...] Yhä vieläkin me käymme siellä, sillä minun napanuorani on siellä kiinni, me ikään kuin kasvoimme kiinni siihen maahan [...] Minulle ei ole parempaa paikkaa kuin se nykyisin tyhjä maankolkka. Siellä ei ole yhtään taloa, mutta sinne me menemme, asumme ja palelemme ulkona teltoissa. (1/9.12.2008)

Saamen kieli ja kulttuuri neuvostopatriotismin kaudella

Kulttuurin alueella väestönsiirtojen ja muutosten aikaa voidaan luonnehtia neuvostopatriotismin kaudeksi (Krjažkov 2004, 127), jonka aikana venäjän kieli sai virallisesti tunnustetun aseman kaikkien neuvostotasavaltojen ja kansallisten vähemmistöjen välisen kommunikaation kielenä. Saamen opetusta ja tutkimusta ei aktiivisesti tuettu, mutta kiinnostus kieleen ja kulttuurin vaalimiseen säilyi pienen saamelaisälymystön keskuudessa.⁶ Yhtenä osoituksena tästä on Lovozeron vuonna 1962 perustettu saamelaismuseum, josta sittemmin tuli Murmanskin alueellisen kotiseutumuseon filiaali.

Koulumuseo perustettiin [...] tuon ajan nuorten ihmisten, kylämme älymystön päätöksellä. Museomme perustamiseen osallistui esimerkiksi koulun

työntekijöitä, Komsomolin aluekomitean työntekijöitä, Lovozeron *Pravda* -lehden kirjapainon ja toimituksen työntekijöitä. Tällainen suuri joukko älymystöön kuuluvia henkilöitä vaikutti museon perustamiseen. Lehdessä pyydettiin ihmisiä tuomaan vanhoja tavaroita, käyttöesineitä, pukuja, kaikkea sitä mitä ihmisillä oli. (6/2.4.2008)

Museon perustamista voitaneen pitää yhtenä esimerkkinä neuvostovaltion kaksinaisesta suhtautumisesta etnisiin vähemmistöihin: toisaalta pienten alkuperäiskansojen oikeus omaan elämäntapaan ja kulttuuriseen omintakeisuuteen tunnustettiin, mutta samalla pyrittiin rakentamaan ylietnistä yhteisöä, joka johdonmukaisen kansallisuuspolitiikan tuloksena johtaisi neuvostokansan muotoutumiseen. Saamelaismuseum sopi hyvin tähän konstruktion, jossa etnisillä ryhmillä oli Makarovin (2007, 14) mukaan lähinnä ”koristeellinen tehtävä”.

Lupa saamen kielen opetuksen aloittamiseen Lovozeron internaattikoulussa saatiin vasta vuonna 1976. Venäjää suosivan kielipolitiikan lisäksi yhtenä syynä saamen opetuksen myöhäiseen aloittamiseen oli 1960-luvun neuvostopedagogiikassa vallalla ollut käsitys, jonka mukaan alle kouluikäisten lasten kanssa olisi käytettävä ainoastaan virallista kieltä, jotta he menestyisivät paremmin opinnoissaan (Gutsol & Patsija 2000, 72). Toisaalta myös erilaiset näkemykset opetettavasta kielimuodosta, samoin kuin oppimateriaalien ja pätevien opettajien puuttuminen viivästyttivät opetuksen aloittamista.

Neuvostopatriotismin kaudella saamen kielen taitajien määrä asteittain väheni: vielä 1950-luvun lopussa lähes 70 prosenttia saamelaisista ilmoitti äidinkielekseen saamen, parikymmentä vuotta myöhemmin saamea äidinkielenään pitäviä oli enää runsaat 50 prosenttia⁷ (Bolšakova 2005, 179). Vahtin ja Ljarskaja (2004, 139) toteavat, että kielen muutosprosessi on ollut samansuuntainen kaikkien pohjoisen pienten kansojen kohdalla: yksikielisyyden (äidinkieli) vaihe oli vallitsevana 1930-luvulle asti, seuraavat vuosikymmenet olivat kaksikielisyyden (äidinkieli ja venäjä) aikaa, josta vähitellen siirryttiin

uuteen yksikielisyysvaiheeseen (venäjä). Myös kuolansaamelaisille venäjistä tuli ensin ”toinen äidinkieli”, joka saamen kielen käytön vähentymisen myötä vakiintui ensimmäiseksi kieleksi. Gutsolin ja Patsijan (2000, 71) mukaan 1970-luvun lapset olivat ensimmäisiä, jotka ”kadottivat äidinkieltensä”.

Kun saamen opetus Lovozeron internaattikoulussa aloitettiin, kieli oli useimmille saamelaislapsille vieraan kielen asemassa. Eräs saamen kielen opettaja kertoo kielitilanteesta oman kokemuksensa kautta:

Minun vanhempani – äiti, isä, isoäiti, isoisä – me puhuimme koko ajan saamea. Kun menin kouluun, en osannut lainkaan venäjää, puhuin vain saamea. Nykyisin meillä on paljon seka-avioliittoja, saamelais-komilaisia, saamelais-ukrainalaisia, siksi kotona ei enää puhuta [saamea]. Minun sukupolveni vielä puhuu, minä ystäväni ja mieheni kanssa, mutta nykynuoriso ei sitä puhu. Kun he tulevat kouluun, he alkavat opiskelun aivan alusta. (5/4.4.2008)

Aluksi saamea opetettiin 1–3. luokilla keskimäärin 13 tuntia viikossa, myöhemmin tuntimäärät vähenivät. Opetuksen kehittämistä haittasivat alusta lähtien näkemuserot sekä saamen kielen kirjoituksesta ja ääntämisestä että opetusmenetelmistä. Ensimmäiset kahden eri koulukunnan laatimat saamen oppikirjat ilmestyivät 1980-luvulla Aleksandra Antonovan ja Rimma Kurutšin johdolla. Lisäksi painoon saatiin *Saamelais-venäläinen sanakirja* (1985) ja vähän myöhemmin *Saamen kielen ortografian ja välimerkkien käytön opas* (1995). (ks. Bolšakova 2005, 177–178.) Oppikirjojen lisäksi saamen kielellä on ilmestynyt jonkin verran kaunokirjallisuutta ja muutama lastenkirja.

Vaikka neuvostopatriotismin aika oli ennen kaikkea venäjän kielen ja venäläisen kulttuurin nousukautta, myös saamelaisten asemassa tapahtui positiivista kehitystä, sillä heillä oli monia etuusia muuhun väestöön verrattuna (ks. Gutsol & Patsija 2000, 72). Esimerkiksi lasten kasvatuksessa ja koulutuksessa valtion tuki perheille oli

huomattava; itse asiassa valtio huolehti lapsista käytännössä 16 ikävuoteen saakka. Monet saamelaisperheet saivat myös mukavuuksin varustetun uuden asunnon Lovozeroon 1960-luvulla rakennetuista kerrostaloista.

Etnisen tietoisuuden nousu

Perestroikan aika merkitsi uudenlaista avoimuuden ja aloitteellisuuden vaihetta neuvostoyhteiskunnan kehityksessä. Yhteyksien luominen maan rajojen ulkopuolelle helpottui ja lisääntyneiden kontaktien myötä erilaiset kansalaisryhmät ja -järjestöt saivat uusia virikkeitä toimintansa kehittämiseen. Kuolansaamelaisille 1980-luku oli etnisen tietoisuuden ja itsetunnon kasvun aikaa. Saamelaistaustaa ei enää välttämättä koettu negatiivisena, vaan jopa ylpeyden aiheena:

Vaikka en puhunutkaan saamea lapsesta asti, kuuntelin aina miten isoäiti ja isoisä puhuivat keskenään ja äidin kanssa, jotakin siitä ymmärsin ja tiesin jotenkin lapsesta saakka, että olen saamelainen. Ja koulussa [...] jotkut salasivat kansallisuutensa, mutta minä, päinvastoin, olin siitä ylpeä, että olen saamelainen. Minulle oli luonnollista olla saamelainen. Ja kun kasvoin vanhemmaksi ja kävin isän sukulaisten luona [...] he kysyivät, miksi olen saamelainen, sillä minullahan on venäläinen isä. Minä vastasin, että olenhan kasvanut omieni luona, siksi en ymmärrä miten voisin olla muuta kuin saamelainen. [...] Se on jotenkin verissä, jos en [olisi sanonut olevani] saamelainen, minusta tuntuu että olisin pettänyt omaiseni ja lähimmäiseni. (4/4.10.2007)

Kuolansaamelaisten järjestäytyminen alkoi 1980-luvun lopulla, jolloin Murmanskissa perustettiin ensimmäinen Kuolan saamelaisyhdistys (AKS/*Assosiatsija Kolskih Saamov*). Kymmenkunta vuotta myöhemmin Lovozeron saamelaisten aloitteesta syntyi Murmanskin alueen saamelaisten yhteiskunnallinen organisaatio (OOSMO/*Obštšestvennaja Organizatsija Saamov Murmanskoi Oblasti*). Uusin saamelaisjärjestö on vuonna 2008 perustettu

*Kansallisten kulttuurien keskus Lovozerossa. Rakennuksessa toimi aikaisemmin kahvila Tšum (kota).
Kuva: Nika Potinkara.*

kulttuuriautonomiia ja saamelaisten maankäyttöön liittyviä oikeuksia ajava yhdistys (SKA/*Saamskaja Kulturnaja Avtonomija*). Usean saamelaisyhdistyksen olemassaolo viittaa erilaisiin näkemyksiin toiminnan tavoitteista ja toimintatavoista. Haastattelujen perusteella kysymys lienee myös aluehallinnon ja paikallisen tason välisestä köydenvedosta; Lovozeron piirikunta kuuluu hallinnollisesti Murmanskin alueeseen, jossa tehdään tärkeimmät saamelaisia koskevat päätökset. Vuoden 2008 joulukuussa Olenegorskissa pidettiin ensimmäinen kuolansaamelaisten yhteinen edustajakokous, jossa esitettiin erilaisia vaihtoehtoja saamelaisten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi Murmanskin aluehallinnossa.

Saamelaisten ”pääkaupunki” Kuolan niemimaalla on Lovozeron kylä, jonka asukkaista noin viidennes on saamelaisia⁸. Lähes puolet kyläläisistä on venäläisiä, ja komejakin on luku-

määräisesti saamelaisia enemmän. Saamelaiset ovat kuitenkin ainoa ryhmä Kuolan niemimaalla, jolla on Murmanskin alueduuman vahvistama alkuperäiskansan status ja he ovat pyrkineet saamaan toiminnalleen tukea Venäjän Pohjoisen alkuperäiskansojen yhdistyksen⁹ kautta.

Saamelaisten kokoontumispaikkana Lovozerossa toimii vuonna 1994 perustettu Kansallisten kulttuurien keskus, joka koordinoi ja tukee sekä saamelaisten että komien kulttuuri- ja harrastustoimintaa. Keskuksessa on muun muassa käsityön ja folkloren osastot. Perinnekäsityö on suosittu harrastus, sillä neuvostokauden aikana unohtuneita kuolansaamelaisten perinteisiä asusteita ja malleja on rekonstruoitu ja vanhoja työtapoja opetellaan nyt uudelleen. Kulttuurikeskuksen tiloja käytetään myös laulu- ja tanssiryhmien harjoituksiin. Ryhmiä on eri-ikäisille ja ne esiintyvät ahkerasti saamelaisten tilaisuuksissa sekä Kuolan niemimaalla että Pohjoismaissa.

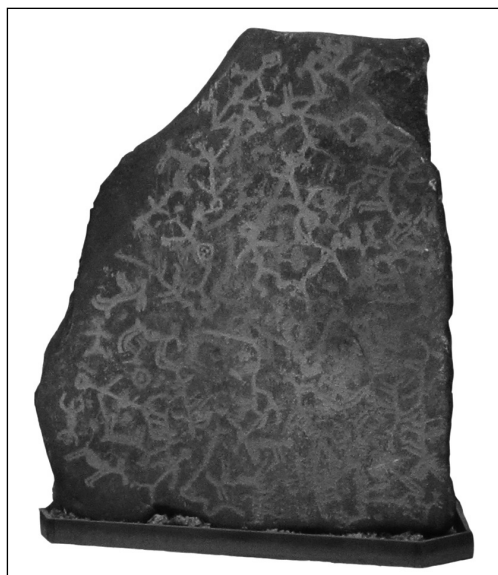
Kulttuurikeskus järjestää myös kildininsaamen ja pohjoissaamen kielikursseja erilaisille kohde-ryhmille. Keskuksessa on tällä hetkellä 26 työntekijää, ja sillä on laajat kontaktit Pohjoismaiden saamelaisjärjestöihin ja -ryhmiin.

Kulttuurikeskuksessa ovat nykyisin myös Kuolan saamelaisradion toimitilat. Ensimmäinen saamenkielinen radiolähetys Lovozerossa kuultiin jo vuonna 1983, mutta vasta 1990-luvun alussa ohjelmaa alettiin lähettää säännöllisesti kerran viikossa tunnin ajan. Välillä toiminta varojen puutteessa keskeytyi, mutta lähetykset pääsivät uudelleen käyntiin 2000-luvun alussa pohjoismaisen rahoituksen tuella (ks. Solbakk 2004, 226). Vuonna 2007 saamelaisradiossa oli kuusi työntekijää. Päivittäinen 10 minuutin ohjelma koostui uutisaiheista, joita välitettiin sekä saameksi että venäjäksi. Saamelaisradion merkitystä saamen kielen kehittämisessä luonnehti eräs haastatelluista toimittajista seuraavasti:

Saamen kieli on tänä päivänä sellaisessa tilassa, että on välttämätöntä tukea sitä keinotekoisesti. Radio on yksi saamen kielen tuen välineistä. Saamen kieli voi kehittyä kun sitä puhutaan, kun sitä kirjoitetaan. Sillä tavalla tapahtuu sananmuodostusta, kieleen tulee uusia sanoja. Kun ihmiset kuulevat niitä radiosta, ymmärtävät, tunnistavat ja alkavat itse käyttää niitä, silloin kieli kehittyy. Juuri tämä oli päätavoitteemme kun perustimme tänne saamelaisradion. [...] me saamelaiset halusimme saada oman tiedotusvälineen, jotta se olisi riippumaton valtarakenteista, hallinnosta, riippumaton niin poliittisesti ja toimituksellisesti kuin taloudellisestikin. (10/5.10.2007)

Saamelaisradion toiminnan jatkuminen on kuitenkin tällä hetkellä vaakalaudalla, sillä ulkopuolisen tuen päättyessä rahoitusta ohjelmien tuottamiseen on ollut vaikea löytää.

Saamelaisten historiaa kuvataan kahdessa Lovozeron piirikunnan museossa. Kuolan saamelaisten historian, kulttuurin ja elämäntavan museossa vuonna 1990 avattu perusnäyttely etenee kronologisesti varhaishistoriasta nykyaikaan. Näyttelyssä kuvataan 1800-luvun lopulta lähtien

Tšalmni-Varresta löydetty esihistoriallinen kivipaasi (Lovozeron saamelaimuseo). Museon kokoelmassa on yli tuhat näyttelyesineitä, joista arvokkaimpana pidetään oheista kalliopiirustusten fragmentteja sisältävää kiveä. Kuva: Nika Potinkara.

myös Kuolan niemimaalle tulleiden komien ja nenetsien vaiheita. Vallankumouksen jälkeiset tapahtumat, kollektivisointi sekä eri kansanryhmien osallistuminen toiseen maailmansotaan on kuvattu varsin yksityiskohtaisesti monikansallisen Neuvostoliiton kehityksessä.

Kuolansaamelaisten historiaa valottaa myös Revdassa sijaitseva Saamen kirjallisuuden ja kirjoituksen museo, joka avattiin virallisesti vuonna 1996. Museo perustettiin Venäjän kirjailijaliiton Murmanskin aluejärjestön aloitteesta ja se toimii nykyisin Lovozeron keskuskirjaston filiaalina. Museossa on runsaasti sekä Oktjabrina Voronovan että muiden saamelaiskirjailijoiden¹⁰ tuotantoa, käännöksiä, valokuvia, lehtileikkeitä ja henkilökohtaisia esineitä.

Museoiden suurin kävijäryhmä ovat lapset ja nuoret sekä paikallisista kouluista ja päiväkodeista että Murmanskin alueelta laajemminkin. Museot järjestävät myös erilaisia tilaisuuksia paikalliselle väestölle: luentoja, kirjallisuusi-

**Музей
саамской
литературы
и
письменности**

**имени
Октябрины
Вороновой**

**Мурманск
2007**

Saamelaisen kirjallisuuden ja kirjoituksen museon esittelylehtinen. Museo on omistettu ”ensimmäiselle saamelaiselle kirjailijalle”, Oktjabrina Voronovalle. Kuva: Nika Potinkara.

toja, lasten satutuokioita ja muistotilaisuuksia, esimerkiksi Voitonpäivän juhlaa vietetään vuosittain.

Lovozerossa toimii kaksi peruskoulutasoista oppilaitosta. Näistä toinen on internaattikoulu, jossa voi opiskella saamen ja komin kieltä. Kielten tuntimäärät ovat viime vuosina jatkuvasti vähentyneet; tällä hetkellä saamen ja komin opetusta on vain alaluokilla kerran viikossa kaksi

tuntia. Myös oppilasmäärä internaattikoulussa on supistunut. Syyslukukauden 2008 alkaessa kouluun ei tullut enää lainkaan ensimmäistä luokkaa, kun taas Lovozeron toisessa koulussa, jossa saamea ei opeteta, aloitti kaksi rinnakkaisluokkaa. Tästä voidaan päätellä, että lasten vanhemmat eivät enää pidä saamen kielen oppimista yhtä tärkeänä kuin aikaisemmin. Saamen opettajan näkemys kielen tulevaisuudesta on aika pessimistinen:

Kyllä minusta tuntuu että kieli unohtuu. Ei ole minkäänlaista perspektiiviä. Niin kuin me [vanhempi ikäpolvi] puhumme, emme tule heidän [nuorten] kanssaan puhumaan, sillä perheissähän ei enää puhuta saamea. Miten kieli voisi säilyä? Ja kotona vanhemmat ovat nykyaikaisia vanhempia, eivät he osaa kieltä. Miten se silloin voisi säilyä? (5/4.4.2008)

Toistaiseksi saamea opetetaan internaattikoulun lisäksi ainakin yhdessä päiväkodissa ja Lovozeron ammatillisessa oppilaitoksessa, jossa se on lähinnä perinnekäsitöiden ja poronhoidon opetuksen tukena. Poronhoidossa saamen kielen taidolla onkin vielä käytännön merkitystä, koska sitä – kuten myös komin kieltä – käytetään tundralla ”työkielenä” (ks. esim. Simanovskaja 2006, 79). Sen sijaan Lovozeron kylän raitilla saamen kieltä ei juuri näe eikä kuule, ja saamelaisten juhlatilaisuuksissakin sitä käytetään vain symbolisesti. Saamelainen kulttuuriperintö on kylässä paremmin näkyvillä käsitöiden, pukujen ja symbolien muodossa.

Saamen kielen ja kulttuurin tulevaisuus

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjällä pyrittiin muotoilemaan uutta etnisyyss- ja kulttuuripolitiikkaa, jonka tavoitteena oli kansallisen omaperäisyyden tunnustaminen ja etnisen tietoisuuden rohkaiseminen alueiden tasolla (ks. esim. Krjažkov 2004, 128). Venäjän federaation ja kansallisten tasavaltojen suhteissa siirryttiinkin askel kohti paikallisesti johdettua etnokulttuu-

rista politiikkaa ja myös alkuperäiskansojen statusta arvioitiin uudelleen (Likhanova 2008), mutta 2000-luvulla keskushallinnon ote aluehallinnosta on selvästi vahvistunut ja resurssien käytöstä päätetään pitkälti keskushallinnossa. Pohjoisten alueiden politiikka ”uuden” Venäjän aikana on ollut horjuvaa eikä moniakaan alueen kehittämiseksi laadittuja suunnitelmia ole käytännössä toteutettu (ks. esim. Tekoniemi 2006).

Venäjän monikansallisessa kontekstissa saamelaisuus näyttäytyy monessa suhteessa toisena kuin pohjoismaisissa kansallisvaltioissa. Venäjän federaation yli 40 alkuperäiskansan joukossa kuolansaamelaiset kuuluvat pienimpiin. Neuvostovallan ajalta periytyvässä ”kielipyramidissa” saamen kieli sijoittuu alimmalle tasolle¹¹. Oikeus oman kielen ja kulttuurin kehittämiseen on periaatteessa tunnustettu sekä Venäjän federaation perustuslaissa että useissa kielitä ja koulutusta koskevilla säädöksillä, mutta koska saamelaisilla ei ole omaa kansallista aluetta, kielilait eivät velvoita päättäjiä tehokkaisiin tukitoimiin.

Vähemmistökielten ja -kulttuurien asema Venäjällä vaihtelee ja varsinkin uhanalaisten kielten kohdalla yksittäisten kansalaisten aktiivisuudella ja joskus myös ulkomaisella tuella voi olla suuri merkitys (Pyykkö 2005, 216). Pohjoismaisen saamelaisyhteisön keskuudessa on pidetty tärkeänä uhanalaisen kielen ja kulttuurin elvyttämistä Venäjällä ja siksi kuolansaamelaisia on pyritty tukemaan muun muassa saamelaisradion toiminnan kehittämisessä (Solback 2006, 226) sekä saamen kielen tutkimuksen ja opetuksen organisoinnissa (ks. esim. Riessler & Wilbur 2007; Scheller 2007). Aikaisemmat kokemukset viittaavat kuitenkin siihen, että ulkopuolelta tulevat ajattelumallit eivät useinkaan toimi Venäjällä, jossa etnokulttuurista kehitystä on perinteisesti

säädely keskusjohtoisesti (ks. esim. Makarova 2007, 23). Kansalaisten tietoisuus omista vaikutusmahdollisuuksistaan on verrattain heikko ja uudistusten läpiviemisen katsotaan yleensä kuuluvan valtiolle tai hallinnolle. Vaikka useimmat haastateltavat katsoivat saamelaisten aseman parantuneen viime vuosina ja suhtautuivat melko optimistisesti tulevaisuuteen, myös kriittisiä kommentteja saamelaisuuden ”esittämisestä” tuli esiin:

Minulle se ei ole saamen kansan elämää, se on eräänlaista saamen kansan elämän esittämistä, ei itse elämää. Kyllä, me ompelemme, kirjailemme, viemme myytäväksi. Onhan se hyvä, mutta emme kudo ja kirjaile itseämme varten, vaan myyntiin. Se on jo tietoisesti asetettu tavoitteeksi: myydä rahan ansaitsemiseksi. Oliko muka saamen kansalla näin? [...] Sama koskee laulua, tanssia ja pukuja, sillä eiväthän saamelaiset nykyisin kulje kylällä sarafaneissa tai lapintossuissa. He pukeutuvat vain juhliin näyttääkseen: tällaisia me olemme. [...] Se on taas sitä näyttämistä, taas myymme itseämme. Sitä se juuri on: myymme omaa etnografiaamme. (2/30.9.2008)

On vaikea ennustaa, miten saamelaisten tilanne tulevaisuudessa kehittyy. Yhteispohjoismaisen saamelaisliikkeen antama tuki on ollut merkittävä kuolansaamelaisen aseman parantamisessa, mutta se ei yksin riitä. Esimerkiksi uhanalaisen kielen elvyttäminen edellyttäisi pitkäjänteistä valtakunnallista kielisuunnittelua ja lakisäätöisiä tukitoimenpiteitä. Saamelaiselinkeinojen kehittäminen puolestaan on pitkälti sidoksissa luonnonvarojen ja maankäytön kysymyksiin, jotka ovat Venäjällä vahvasti keskushallinnon kontrollissa.

Viitteet

- 1 Venäläisessä tutkimuskirjallisuudessa ei käytetä kolta-nimitystä; koltansaamea lähinnä on Nuortjärven saame (*notozerski jazyk*), jonka puhujia asuu nykyisin muun muassa Ylä-Tulomassa sekä Kuolan ja Murmanskin kaupunkien alueella.
- 2 Tämä artikkeli liittyy Sirkka Laihiala-Kankaisen osalta prof. Sari Pietikäisen johtamaan Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimushankkeeseen ”Northern Multilingualism: Discourses, Practices and Experiences of Linguistic Diversity in North Calotte”. Lisäksi molemmat artikkelin kirjoittajat ovat saaneet Suomen Akatemian kahdenvälisen tutkijavaihdon apurahan Venäjälle kenttätööhön.
- 3 Haastateltavien joukossa oli neljä museoalan ammattilaista, kaksi opettajaa, kaksi saamelaisradion, kaksi saamelaisjärjestöjen ja kaksi kulttuurikeskuksen edustajaa. Haastattelut on numeroitu; tekstissä mainitaan haastattelun numero ja päivämäärä. Kaikki haastattelut on tehty venäjäksi.
- 4 Ensimmäisten suomalaisten tutkimusmatkailijoiden joukosta 1800-luvun alussa voidaan mainita muun muassa M.A. Castrén, Jacob Fellmann, joka julkaisi muun muassa *Isä meidän* -rukouksen neljällä venäjän saamen murteella, David Europaeus, joka keräsi kansanrunouden ohella myös kielimateriaalia turjansaamen murteista, sekä Arvid Genetz, joka laati muun muassa Kuolan saamelaismurteiden sanakirjan. Vuosisadan lopulla käännettiin saameksi myös hengellistä kirjallisuutta, muun muassa Konstantin Ššekoldinin laatima saamenkielinen *Matteuksen evankeliumi* vuonna 1894. Muutamissa saamelaiskylissä, esimerkiksi Pasvikissa ja Nuortjärvellä, toimi jo tuolloin kirkon ylläpitämiä alkeiskouluja, joiden tarpeisiin Ššekoldin laati ensimmäisen aapisen ”lappalaisten” lapsille koltansaameksi (*notozerski jazyk*) (ks. esim. Bolšakova 2005, 170–173.) 1900-luvun alkupuolelta suomalaisista tutkijoista mainittakoon Väinö Tannerin etnografiset tutkimukset ja T.I. Itkosen laaja tutkimustyö, joka käsitti muun muassa kaksiosaisen *Koltan- ja kuolanlapin sanakirjan*.
- 5 Herzenille nimettyyn pedagogiseen instituuttiin (nyk. yliopisto) perustettiin Pohjoisten kansojen tiedekunta vuonna 1930. Tiedekunnan tehtävänä oli valmistaa opettajia ja kulttuurityöntekijöitä, joilla oli tärkeä tehtävä Pohjoisen kansojen sivistyneistön muodostamisessa. Tiedekunta toimi vuoteen 2001 saakka, jolloin se muutettiin Pohjoisten kansojen instituutiksi. Nykyisin se toimii etnolingvistisen ja etnokulttuurisen tutkimuksen keskuksena, jossa voi opiskella pohjoisten kansojen kieliä, kulttuuria, folkloristiikkaa, kirjallisuutta ja historiaa.
- 6 Tunnetuimpiin saamentutkijoihin 1950-luvulla kuuluu Neuvostoliiton tiedeakatemian Karjalan yksikössä työskennellyt Georgi Kert, joka kattavan kielimateriaalin ja äänitteiden lisäksi kokosi laajan valokuva-aineiston Kuolan saamelaisista sekä toimitti saamelais-venäläisen ja venäläis-saamelaisen sanakirjan (Bolšakova 2005, 176–177). Monet 1960-luvun saamelaisen sivistyneistön edustajista opiskelivat saamea Kertin johdolla Leningradin pedagogisessa instituutissa. Kertin oppilaisiin kuului myös Petr (Pekka) Zaikov, joka laati ensimmäisen monografian akkalansaamesta; teos jäi myös viimeiseksi akkalansaamea käsitteleväksi tutkimukseksi, sillä tämän kielen puhujia ei enää ole.
- 7 Lukjantšenko (2000, 18) huomauttaa, että eri väestölaskennoissa äidinkielen tulkinta on ollut erilainen. Vuonna 1926 äidinkieleksi tulkittiin pääpuhekieli ja sujuvimmin hallittava kieli, joka tuolloin oli lähes kaikilla saamelaisilla saamen kieli. Vuosien 1959, 1970 ja 1979 väestölaskennoissa äidinkieli tulkittiin kieleksi, jota vastaaja itse piti äidinkielenään. Tämä ei aina tarkoittanut kielen todellista osaamista, vaan pikemminkin asennetta siihen; kieli oli ikään kuin kansallisuuden osoitin.
- 8 Vuoden 2003 väestölaskennassa Lovozeron kylässä oli 3 128 asukasta, joista saamelaisia oli 714, komeja 876 ja nenetsejä 40 (Bolšakova 2005, 169), eli saamelaisten osuus oli noin 23 prosenttia. Saamelaisuuden kriteereitä on eri aikoina määritelty eri tavoin ja siksi tutkimuskirjallisuudessa esiintyy erilaisia lukuja: joidenkin tutkijoiden mukaan saamelaisten osuus Lovozeron kylän väestöstä on alle 20 prosenttia (Gutsol et al. 2007, 61).
- 9 RAIPON/*Russian Association of Indigenous Peoples of the North (Assosjatsija korenyh malotšislennyh narodov Severa, Sibiri i Dalnego Vostoka Rossijskoi federatsii)*.
- 10 Turjansaameksi (*jokangski jazyk*) kirjoittanutta Oktjabrina Voronovaa pidetään ensimmäisenä saamelaisrunoilijana. Hänen ensimmäinen runokokoelmansa julkaistiin Murmanskissa vuonna 1986. Kertin (1987) mukaan merkittävä rooli saamelaiskirjallisuuden kehityksessä on myös Nuortjärvellä syntyneellä Askold Bažanovilla, joka kirjoittaa venäjäksi. Hänen ensimmäinen runokokoelmansa ilmestyi vuonna 1983.

11 Ylimpänä Neuvostoliiton kielipyramidissa oli venäjän kieli; sen alapuolelle sijoittuivat 14 neuvostotasavaltojen kieltä, joilla oli omilla alueillaan määrättyjä oikeuksia; näiden ala-

puolella olivat autonomisten tasavaltojen ja alueiden kielet ja lopuksi oli suuri joukko kieliä, joilla ei ollut minkäänlaisia oikeuksia. (Pyykkö 2005, 220.)

Lähteet

- Bolšakova, N. (2005), *Žizn, obyčai i mifi kolskih saamov v prošlom i nastojaštšem*. Murmansk: Murmanskoje knižnoje izdatelstvo.
- Gutsol, Natalia & Patsija, Jevgenia (2000), Yhteiskunnallisen politiikan yleispiirteet Lovozeron piirikunnassa 1990-luvulle tultaessa. – *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää. Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*. Toim. Jukka Pennanen. Helsinki: SKS, 70–74.
- Gutsol, N., Vinogradova, S. & Samorukova, A. (2007), *Pereselennyje grupy kolskih saamov*. Apatity: Kolski nautšnyi tsentr RAN, Tsentr gumanitarnyh problem Barents-regiona.
- Isajeva, N.P. (2006), K izuštšeniju protsessov adaptatsii ižemskih komi na Kolskom severe (po istoriko-etnografitšeskim issledovanijam). – *Severjane: Problemy sotsiokulturnoi adaptatsii žitelei Kolskogo poluostrova*. Toim. V.P. Petrov & I.A. Razumova. Apatity: Kolski nautšnyi tsentr RAN, Tsentr gumanitarnyh problem Barents-regiona, 42–47.
- Kangaspuro, Markku (2000), *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*. Bibliotheca Historica 60. Helsinki: SKS.
- Kert, Georgi (1987), Neuvostovallan synnyttämä kirjallisuus. – *Punalippu* 7, 148–151.
- Krjažkov, V.A. (2004), Pravovyje osnovy razvitija narodov Severa i Sibiri. – *Sovremennoje položenije i perspektivy razvitija malotšislennyh narodov Severa, Sibiri i Dalnego Vostoka*. Toim. V.A. Tiškov. Moskva: Institut etnologii i antropologii RAN, 124–132.
- Likhanova, Fenya (2008), *The situation of small-numbered Indigenous Languages of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation*. New York: International expert group meeting on indigenous languages, 8–10 January 2008.
- Lukjantšenko, Tatjana (2000), Kuolan saamelaisten etnohistorian yleispiirteet 1970-luvulle tultaessa. – *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää. Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*. Toim. Jukka Pennanen. Helsinki: SKS, 12–20.
- Makarova, Gusel (2007), Venäjän uusi etnisyys- ja kulttuuripolitiikka. – *Idäntutkimus* 2, 14–26.
- Pennanen, Jukka (2000), *Jos ei ole poropaimenia, kansa häviää. Kuolan poronhoitajien sosiokulttuurinen adaptaatio 20. vuosisadalla*. Helsinki: SKS.
- Pyykkö, Riitta (2005), Venäjä – kieli ja valtio. – *Monikielinen Eurooppa – Kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Toim. Marjut Johansson & Riitta Pyykkö. Helsinki: Gaudeamus, 215–230.
- Rantala, Leif (toim.) (2006), *Dokument om de ryska samerna och Kolahalvön*. Laplands universitets pedagogiska publikationer 15. Rovaniemi: Laplands universitet.
- Riessler, Michael & Wilbur, Joshua (2007), Documenting the endangered Kola Saami languages. – *Språk og språkforhold i Sápmi*. Ed. Tove Bull, Jurij Kusmenko & Michael Riessler. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, Berliner Beiträge zur Skandinavistik. Band II, 38–82.
- Ruotsala, Helena (2002), *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995*. Kansatieteellinen arkisto 49. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Scheller, Elisabeth (2007), Samiska i Ryssland – planläggning av en sociolingvistisk utredning. – *Språk og språkforhold i Sápmi*. Ed. Tove Bull, Jurij Kusmenko & Michael Riessler. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität, Berliner Beiträge zur Skandinavistik. Band II, 173–200.
- Seurujärvi-Kari, Irja (2005), Saamen kieli ja saamelaisten kielelliset oikeudet 2000-luvulla. – *Monikielinen Eurooppa – Kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Toim. Marjut Johansson & Riitta Pyykkö. Helsinki: Gaudeamus, 338–357.

- Simanovskaja, A. (2006), Tšalmny-Varre: likvidirovannaja derevnja kak mesto pamjati. – *Severjane: Problemy sotsiokulturnoi adaptatsii žitelei Kolskogo poluostrova*. Toim. V.P. Petrov & I.A. Razumova. Apatity: Kolski nautšnyi tsentr RAN, Tsentr gumanitarnyh problem Barents-regiona, 70–81.
- Solbakk, John T. (2006), *The Sámi People – A Handbook*. Karasjok: Davvi Girji OS.
- Stepanenko, A. (2002), *Rasstreljannaja semja*. (Istoritšeskie otšerki o kolskih saamah.) Murmansk: Iskusstvo Rossii.
- Tekoniemi, Merja (2006), Venäjän aluepolitiikan uudet tuulet – esimerkkinä Murmanskin alue. *BOFIT Online 5*. Helsinki: Suomen Pankki, Siirtymätalouksien tutkimuslaitos.
- Tiškov, V.A. (2004), *Sovremennoje položenije i perspektivy razvitija malotšislennyh narodov Severa, Sibiri i Dalnego vostoka*. Moskva: Institut etnologii i antropologii RAN.
- Vahtin, N.B. (1992), K tipologii jazykovyh situatsii na krainem severe. – *Voprosy jazykoznanija* 4, 45–59.
- Vahtin, N.B. & Ljarskaja, E.V. (2004), Jazykovaja situatsija i problemy obrazovanija. – *Sovremennoje položenije i perspektivy razvitija malotšislennyh narodov Severa, Sibiri i Dalnego Vostoka*. Toim. V.A. Tiškov. Moskva: Institut etnologii i antropologii RAN, 133–148.